

PROTECȚIA ÎMPOTRIVA DISCRIMINĂRII ÎN PROCESUL REALIZĂRII DREPTULUI LA ÎNVĂȚĂTURĂ

Teodor CĂRNAȚ,
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

Recenzent: **Ion GUCEAC,**
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

The right to education includes the guarantee of: primary compulsory education; a free and accessible education to all; general secondary education accessible and free to all; higher education accessible to all, in full equality; material needs for carrying out a modern and efficient education process (competent teachers, laboratories, libraries, educational materials, etc.). All these imply correlative and firm obligations of the State for the development of all the levels of education, in order to ensure an appropriate system of grants, and improving the material conditions of teaching staff.

Dreptul la învățătură cuprinde în conținutul său dreptul persoanei de a i se asigura: învățământul primar obligatoriu, gratuit și accesibil tuturor; învățământul secundar generalizat, accesibil tuturor și gratuit; învățământul superior accesibil tuturor, în deplină egalitate; garanțiile materiale necesare desfășurării unui proces de învățământ modern și eficient (cadre didactice competente, laboratoare, biblioteci, materiale didactice ș.a.). Toate acestea implică obligații corelative și ferme din partea statului pentru dezvoltarea rețelei școlare la toate nivelurile de învățământ, pentru asigurarea unui sistem adecvat de burse, pentru ameliorarea condițiilor materiale ale personalului didactic.¹

În conținutul dreptului la învățătură se include și libertatea părinților de a alege pentru copiii lor alte instituții de învățământ decât cele ale autorităților publice, dar conform normelor minime pe care le poate prescrie sau aproba statul în materie de educație, și de a asigura educația religioasă și morală a copiilor lor în conformitate cu propriile convingeri.

Școala este instituția socială fundamentală care poate favoriza începutul schimbării ideologiilor, punând accent pe educația în spiritul egalității de șanse și de tratament pentru toți oamenii în toate sferile vieții sociale. Școala este o instituție socială profund marcată de norme, stereotipuri și ideologii de gen, ceea ce face ca modelele de gen transmise de ea să fie foarte importante pentru plasarea și integrarea individului în societate.²

Majoritatea instrumentelor internaționale în domeniul drepturilor omului obligă statele să asigure

egalitatea în privința accesului la educație și calitatea procesului de învățământ. Constituția Republicii Moldova asigură accesul universal la educație,³ iar Legea învățământului prevede accesul egal la învățământul de toate nivelurile, indiferent de sex, vârstă, afiliere politică sau religioasă, origine națională sau socială sau de existența antecedentelor penale.⁴ În același timp, Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați interzice discriminarea directă și indirectă în domeniul educației. Noțiunea de discriminare directă include acțiunile discriminatorii bazate pe graviditate și maternitate, interzicându-se, astfel, discriminarea în baza criteriului maternității în instituțiile de învățământ.⁵

În sensul Convenției UNESCO privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului, cuvântul „învățământ” se referă la diverse tipuri și diferite grade de învățământ, cuprinzând accesul la învățământ, nivelul și calitatea acestuia, precum și condițiile în care este realizat.⁶

În partea dispozitivă, Convenția susține angajamentul statelor-părți de a abroga toate prevederile legislative și administrative și de a elimina toate practicile administrative care antrenează o discriminare în domeniul învățământului. Ele se angajează să ia măsurile necesare, la nevoie – pe cale legislativă, pentru a nu exista nici o discriminare în ceea ce privește admiterea elevilor în instituțiile de învățământ, iar străinilor rezidenți pe teritoriile lor – pentru a avea acces la învățământ în aceleași condiții cu propriii cetățeni. Printre aceste măsuri se numără: obligativitatea și gratuitatea învățământului elementar, generalizarea

învățământului secundar și posibilitatea pentru toți de a urma cursurile acestui învățământ; accesul la învățământul superior în condiții de deplină egalitate și în funcție de capacitatea fiecăruia.

În general, comercializarea marcantă a educației superioare prestate de instituțiile publice a limitat drastic accesul tinerilor din familii sărace la studii superioare. În Republica Moldova există inechități marcante în ce privește accesul la educație. Copiii proveniți din familii sărace intră mai târziu în sistemul educațional. Pe parcurs, performanțele lor relative se înrăutățesc și aceștia abandonează sistemul cel mai devreme, trecând doar prin treapta studiilor primare.

Dacă la vârsta de 7-15 ani decalajele de înmatriculare, deși existente, sunt relativ mici, la 16-18 ani rata de cuprindere în educație a copiilor proveniți din chintila I este deja de 2 ori mai mică decât la cei din chintila V, iar la 19-24 ani este aproape de 8 ori mai mică. Motivul principal al scăderii înmatriculării este de natură financiară. Din cauza veniturilor mici, populația din mediul rural are acces mult mai redus la diferite niveluri de educație comparativ cu cea din mediul urban. Astfel, chiar cea mai bogată chintilă din mediul rural are un acces mai redus la educația preșcolară decât cea mai săracă chintilă din mediul urban (32% față de 38%).⁷

În mediul rural, numai 3% din tinerii cu vârsta de 19-25 de ani din prima chintilă au acces la studii superioare, comparativ cu 35% din cei aparținând celei mai înstărite chintile. Decalajele dintre cheltuielile gospodăriilor casnice pentru educație sunt foarte mari: cea mai săracă chintilă din mediul rural alocă pentru educație doar 0,3% din bugetul familial față de 2,2% alocate de chintila mai bogată din mediul urban.⁸

Suntem de părere că în Republica Moldova există *de facto* o problemă de segregare în învățământul școlar: există școli în satele de romi frecventate în principal (sau în exclusivitate) de copiii romi. În aceste școli resursele sunt și mai slabe, condițiile materiale mai austere și lipsa de învățători calificați mai acută decât oriunde în restul țării. Din aceste motive, nivelul de școlarizare a copiilor romi este în general foarte scăzut și doar foarte puțini elevi absolvesc ciclul secundar, numărul celor care urmează învățământul superior fiind și mai redus. În mod evident, aceasta are un impact negativ asupra viitorului lor, mai ales în ceea ce privește accesul la piața muncii.⁹ Statul trebuie să mențină și să sporească eforturile pentru a asigura egale șanse pentru copiii romi în accesul la educație și mai ales de a continua studiile la nivel mai înalt. În prezent, procentul analfabeților în rândul romilor din Moldova a atins cota de 21%.¹⁰

În conformitate cu prevederile Convenției privind Drepturile Copilului¹¹, scopul educației trebuie să fie dezvoltarea personalității copilului, a talentelor, abilităților mintale și fizice în cea mai deplină măsură. Educația trebuie să pregătească copilul pentru o viață adultă activă într-o societate liberă și să promoveze respectul pentru părinții copilului, identitatea lui culturală, limbă și valori, precum și pentru originea și valorile culturale ale altor naționalități.¹² În ceea ce ține de educația religioasă, aceasta trebuie să rămână la discreția părinților, deoarece, conform opiniei publice, studiul religiei ortodoxe în învățământul școlar reprezintă pentru 51% din respondenți o discriminare și doar 42% sunt de acord cu studiul acestei discipline în învățământul școlar, 7% abținându-se să-și exprime opinia.¹³ În continuarea aceluiași document, la care Republica Moldova a aderat deja, se subliniază că „în statele în care există minorități etnice, religioase sau lingvistice sau persoane de altă origine, copilului aparținând unei asemenea minorități sau copilului de altă origine nu i se va nega dreptul de a se bucura de cultura sa, de a profesa și practica religia sa sau de a utiliza limba sa alături de alți membri ai grupului din care face parte”.¹⁴

Pentru statele multinaționale, din categoria cărora face parte și Republica Moldova, este extrem de important ca educația copiilor la toate etapele educaționale, începând cu cea preșcolară, să fie orientată spre cultivarea respectului pentru „identitatea culturală, limbă și valori, pentru valorile naționale ale țării în care copilul trăiește, ale țării de unde își trage originea și pentru civilizațiile care diferă de civilizația proprie”.¹⁵

Potrivit datelor Ministerului Educației și Tineretului al Republicii Moldova, la momentul actual în țara noastră funcționează 47 universități și 60 colegii, dintre care 32 și, respectiv, 17 sunt private. Ca și la etapele precedente, instruirea în instituțiile de învățământ superior se efectuează, de regulă, în limbile română și rusă, iar în limbile minorităților naționale instruirea este organizată la facultățile respective de filologie și la facultățile de pedagogie preșcolară și primară.

La propunerea conducerii Găgăuziei, pe teritoriul Gagauz-Yeri a fost creată Universitatea de Stat din Comrat, unde instruirea se efectuează în fond în limba rusă, iar la inițiativa comunității bulgare și a autorităților raionale din Taraclia a fost instituită Universitatea de Stat din Taraclia. Considerăm că scopul deschiderii acestor universități nu a fost atins, deoarece ele trebuie să contribuie la integrarea tinerilor acestor minorități în comunitatea în care trăiesc, și nu în cea din Federația Rusă. Mai mult decât atât, banii

pentru administrarea acestor universități sunt alocăți din bugetul de stat al Republicii Moldova, de aceea ele trebuie să pregătească, în limba de stat, specialiști pentru necesitățile republicii, așa cum sunt pregătiți specialiștii din Federația Rusă, Ucraina, Turcia, Bulgaria. La fel, se observă o discriminare la înmatricularea persoanelor care au absolvit liceele cu predare în limba de stat, deoarece concursul de înmatriculare pentru ele este mult mai dificil față de concursul de înmatriculare la universități pentru persoanele care au absolvit liceele cu predare în limba rusă. În plus, tinerilor care au absolvit liceele cu predare în limba de stat le este interzis să se înmatriculeze în grupele cu predare în limba rusă, unde concursul este mai mic. În așa fel, tinerii minorităților: bulgari, găgăuzi, ucraineni, bulgari, pot depune documentele de înmatriculare atât la universitățile din Taraclia, Comrat, unde predarea este în limba rusă, și nu în limba minoritară și limba de stat, cât și la alte universități, unde există grupe cu predare în limba rusă.

Reieșind din cele relatate mai sus, considerăm că aderarea Republicii Moldova la Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare va contribui la promovarea limbilor minoritare în sistemul învățământului superior. Legislația națională la acest capitol este în concordanță cu prevederile Cartei. Introducerea studierii limbilor minoritare cel puțin ca disciplină a învățământului universitar (art. 8 (e), ii), iii)), în primul rând în universitățile pedagogice și cu profil cultural, la facultățile de politologie și administrație publică, va facilita considerabil funcționarea mai largă a acestor limbi.

Educația interculturală este un proces educațional care mijlocește cunoașterea istoriei culturii proprii – pe de o parte, și înțelegerea altor culturi – pe de altă parte. Educația interculturală dezvoltă simțul justeței, solidarității și toleranței, duce la înțelegerea și respectarea varietății socioculturale care devine tot mai profundă și creează posibilități pentru înțelegerea diferitelor moduri de viață, gândire și percepere a lumii. Ea afectează nu numai sfera cunoștințelor, ci și, mai presus de toate, sfera competenței și atitudinilor. Carta europeană a limbilor obligă Părțile „să facă aranjamentele necesare pentru a asigura predarea istoriei și culturii reflectate de limba regională sau minoritară” (art. 8(g))

Art. 8(g) al Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare cheamă statele-membre „să întreprindă măsurile necesare pentru a asigura predarea istoriei și culturii reflectate de limba regională sau minoritară”. Raportul explicativ (par. 86) denotă că aceste limbi sunt legate de istoria și tradițiile regiunii sau de istoria

și tradițiile minorităților naționale și constituie o parte componentă a patrimoniului european. Mesajul, conform căruia statele nu trebuie să neglijeze contribuția minorităților la societatea generală, este echivoc și oferă o direcție generală pentru curriculumul educațional. Iată de ce este important ca și nevorbitorii acestor limbi să aibă acces la ele.

În prezent, reforma predării istoriei a devenit o problema politică sensibilă, în special datorită conexiunilor cu identitatea națională. Noile manuale au atras critici din partea multor istorici și oameni politici, urmate de proteste și demonstrații la începutul anului școlar în septembrie 2006. Noile manuale au fost criticate pe motiv de favoritism politic și de negare a adevărului istoric al identității românești, și chiar de promovare a sentimentelor antiromâne. O altă problemă legată de conținutul manualelor de istorie este lipsa de referințe la istoria și cultura minorităților etnice.¹⁶ Astfel, în privința predării istoriei, standardele internaționale impun, pe de o parte, „neizolarea predării limbilor regionale sau minoritare de contextul lor cultural”, deoarece „aceste limbi sunt deseori legate de o istorie aparte și de tradiții specifice”¹⁷, iar, pe de altă parte, predarea istoriei statului cu luarea în calcul a tuturor componentelor populației sale. În statele multiculturale ca Republica Moldova asemenea măsuri sunt, fără îndoială, „potrivite” în vederea promovării cunoștințelor despre minoritățile care conlocuiesc în cadrul aceleiași societăți. În mod reciproc, în cadrul procesului educațional minoritățile trebuie să ia cunoștință de istoria și cultura majorității.

Cultura ucrainenilor, găgăuzilor, bulgarilor, a altor minorități etnice ale Moldovei nu își găsește reflectare în programele școlare la nici una dintre discipline (nici la literatură, nici la muzică etc.), iar sărbătorile și tradițiile lor naționale sunt, de regulă, trecute sub tăcere în cadrul procesului educațional în școală.

Pornind de la cele expuse, considerăm necesar ca în sistemul de educație să fie întreprinse măsuri concrete pentru respectarea „interculturalității și pluralismului”¹⁸, „stabilirea de relații culturale cu alte grupuri din respectivul stat folosind limbi diferite”¹⁹ și „pentru a încuraja crearea unui climat general de toleranță, înțelegere reciprocă, respect și cooperare în rândul minorităților care locuiesc pe teritoriul Moldovei”.²⁰ În cadrul sondajului public efectuat, la întrebarea cu privire la faptul cunoașterii sau nu a istoriei și culturii romilor, majoritatea respondenților (62%) au răspuns că nu cunosc nimic și doar 23% au spus că știu câte ceva despre cultura și istoria romilor, 15% s-au abținut să dea o apreciere.²¹ Având în vedere că această activitate este în deplină concordanță cu

cerințele art. 8 par.1(g) al Cartei europene a limbilor regionale și minoritare, considerăm că asumarea obligațiilor prevăzute în documentul de ratificare va facilita acest proces și va contribui la promovarea multiculturalității în țara noastră.

Suntem de părere că Republica Moldova trebuie să-și orienteze eforturile spre educarea copiilor în spiritul drepturilor omului, axându-le în special asupra problemelor de discriminare. Însă, din programele școlare au fost excluse două cursuri – *Educația civică și Legea și viața*, unde se studiau drepturile omului, valorile democratice și necesitatea de a combate discriminarea. Decizia de excludere intră în contradicție cu Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004-2008. Prin urmare, considerăm că, în scopul implementării Planului național sus-numit, disciplina *Protecția juridică a drepturilor omului*, care să reflecte detaliat problematica drepturilor și a non-discriminării, trebuie să fie predată obligatoriu atât în licee, cât și în colegii și universități. Educarea privind drepturile omului trebuie făcută la toate nivelurile și la toate disciplinele.

Atragem atenția autorităților statale asupra necesității creării unei instituții specializate, precum Ombudsmanul împotriva discriminării, care ar primi plângeri și ar constata discriminările în cadrul sistemului de învățământ. În opinia noastră, sistemul de învățământ din Republica Moldova este discriminatoriu față de persoanele private de libertate, cărora le este limitat accesul la studii, inclusiv la studii superioare.²² Suntem de părere că statul este obligat să asigure dreptul la studii stipulat în Constituție și persoanelor private de libertate, deoarece ele trebuie să fie limitate numai în dreptul la libera circulație, nu și în alte drepturi. Această problemă poate fi soluționată prin organizarea studiilor la distanță. În cadrul instituțiilor de învățământ se întâlnesc și cazuri de hărțuire sau violență. Conform sondajului public, 36% din respondenți au spus că actele de hărțuire sau/și violență în cadrul instituțiilor de învățământ se comit în majoritatea cazurilor de profesori față de studenți, iar 48% din respondenți menționează că astfel de cazuri nu se produc.²³

Propunem autorităților statale responsabile de politica educațională să ia măsurile necesare pentru excluderea din manuale a tuturor materialelor discriminatorii și care încurajează rasismul, stereotipurile, intoleranța față de orice grup minoritar. Proiectul de Lege cu privire la non-discriminare interzice și sancționează discriminarea la orice etapă a procesului educațional, cum ar fi: admiterea, recrutarea, inclusiv a studentelor gravide; tratamentul și serviciile acordate studenților; măsurile disciplinare; educația

fizică și atletismul; programele academice; ajutorul financiar și bursele; cazarea; aprecierea cunoștințelor; instruirea profesională; consilierea; recrearea. În sfera de protecție contra discriminării în domeniul educației trebuie să intre atât studenții, profesorii, persoanele angajate, cât și părinții. Aceasta reiese din art. 35 al Constituției Republicii Moldova, care prevede dreptul părinților de a lua decizii independente la educația copiilor lor.²⁵ La fel, proiectul de Lege cu privire la non-discriminare sancționează acțiunile persoanelor care împiedică accesul unei persoane sau al unui grup de persoane la sistemul de educație de stat sau privat, inclusiv la admiterea sau la înscrierea în instituțiile de învățământ și la evaluarea ori examinarea cunoștințelor, din cauza apartenenței acestora la o anumită rasă, naționalitate, sex, origine etnică, cetățenie, origine socială, religie, din cauza convingerilor, educației, limbii, opiniilor, apartenenței politice, stării de sănătate, vârstei, orientării sexuale, stării civile, stării materiale, unei boli cronice necontagioase, infecției cu HIV/SIDA. Se pedepsește și solicitarea unor declarații doveditoare a apartenenței persoanei la o anumită etnie, care să condiționeze accesul ei la educație în limba maternă.

Organele de administrare publică centrală și locală sunt obligate să ia măsurile necesare pentru a nu admite vreo segregare în instituțiile de învățământ, iar conducerea instituției de învățământ urmează să întreprindă acțiuni efective pentru a preveni orice formă de discriminare la locul de învățământ venită de la oricare parte implicată în procesul educațional (personalul pedagogic sau nepedagogic, elevi, studenți).

Conducerea instituției de învățământ trebuie să aducă la cunoștința corpului didactic, celui auxiliar și elevilor/studentilor Legea cu privire la non-discriminare și toate prevederile cu referire la protecția împotriva discriminării, inclusiv prin afișarea ei într-un loc accesibil și vizibil. În cazul în care conducerea instituției de învățământ a primit o plângere de la un student, care se consideră subiect al hărțuirii din partea personalului didactic, celui auxiliar și a elevilor/studentilor, ea este obligată să desfășoare, imediat, o investigație și să ia măsurile necesare pentru a opri hărțuirea, precum și să impună o sancțiune disciplinară. La fel, instituțiile de învățământ trebuie să ia măsurile adecvate pentru a asigura egalitatea șanselor pentru exercitarea eficientă a dreptului la educație a persoanelor cu dizabilități, cu excepția cazurilor în care astfel de măsuri sunt excesiv de iraționale și ar impune piedici serioase instituției. În caz de neîndeplinire a obligației de a examina plângerile primite de la persoana care se consideră

subiect al hărțuirii, conducerea instituției de învățământ va purta răspundere pentru discriminarea ce are loc în instituția de învățământ respectivă din partea unui funcționar administrativ, profesor sau student.

Persoanele care oferă instruire, precum și cele care editează manuale și materiale educaționale sunt obligate să prezinte informațiile și să aplice metodele de educație astfel încât să asigure depășirea stereotipului privind rolul femeilor și bărbaților în sferele vieții publice și familiale, a prejudecăților negative referitoare la grupurile rasiale, etnice și religioase, la persoanele cu dizabilități, precum și să promoveze principiile toleranței.

Grădinițele de copii, școlile, liceele, colegiile și universitățile trebuie să includă în curriculumul lor educațional planuri de educație pe probleme de egalitate între oameni indiferent de rasă, naționalitate, sex, origine etnică, cetățenie, starea sănătății, origine socială, religie, convingeri, educație, limbă, opinii, apartenență politică, dizabilitate, vârstă, orientare sexuală, stare civilă, stare materială, boală cronică necontagioasă, infecție cu HIV/SIDA. Statul, prin intermediul instituțiilor de învățământ și educație, la care se atribuie și instituțiile de învățământ și educație ale organelor afacerilor interne, militare, de securitate etc., trebuie să întreprindă acțiuni afirmative de promovare a participării echilibrate a femeilor și bărbaților la exercitarea profesiilor specifice unde se atestă suprareprezentarea persoanelor de un anumit sex.

Note:

¹ *A se vedea:* T. Cârnaț, *Protecția juridică a drepturilor omului*. – Chișinău, 2003, p. 87.

² *A se vedea:* L. Grunberg, D.O. Ștefănescu, *Manifestări explicite și implicite ale genului în programele și manualele școlare în Școala la răscruce. Schimbare și continuitate în curriculumul învățământului obligatoriu*. Vol. 1. Studiu de impact, lucrare realizată de o echipă de colaboratori ai Centrului Educația 2000, la solicitarea Ministerului Educației și Cercetării / Coordonator L. Vlăsceanu. – București: Polirom, 2002, vol. I, p. 150.

³ Constituția Republicii Moldova, art. 35.

⁴ Legea învățământului, nr. 547 din 21 iulie 1995, art.6 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 62-63/692.

⁵ Legea privind egalitatea de șanse între femei și bărbați, art. 2 și 13.

⁶ Adoptată de Conferința generală a Organizației Națiunilor Unite pentru educație, știință și cultură, la 14 decembrie 1960. Intrată în vigoare la 22 mai 1962. Conform dispozițiilor art. 14, România a ratificat Convenția la 20 aprilie 1964 prin Decretul nr. 149, publicat în Buletinul Oficial al României, partea I, nr. 5 din 20 aprilie 1964.

⁷ Republica Moldova: Raport național de dezvoltare umană 2006. Calitatea creșterii economice și impactul ei asupra dezvoltării umane, Chișinău, 2006, p. 13.

⁸ *Ibidem*.

⁹ ECRI: Punctul 112, la al treilea Raport asupra Moldovei: http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/2-country-by-country_approach/moldova/Moldova%20Third%20report%20-%20Moldave.pdf

¹⁰ CERJ, Al doilea Raport asupra Republicii Moldova, 28 iunie 2002: http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1%20Decri/2%20Dcountry%20Dby%20Dcountry_approach/moldova/moldova_cbc_2en.asp#P253_45601.

¹¹ Convenția privind Drepturile Copilului a fost adoptată de Adunarea Generală a ONU la 20 noiembrie 1989 // http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/18_1990.php

¹² Convenția privind Drepturile Copilului, art. 29.

¹³ Sondaj public cu privire la experiența și opinia cetățenilor Republicii Moldova privind actele de discriminare, violență și hărțuire // http://www.humanrights.md/rom/index_rom.html

¹⁴ Convenția privind Drepturile Copilului, art. 30.

¹⁵ *Ibidem*, art. 29 (c).

¹⁶ ECRI: Punctul 123 la al treilea Raport asupra Moldovei: http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/2-country-by-country_approach/moldova/Moldova%20Third%20report%20-%20Moldave.pdf

¹⁷ Raportul explicativ la Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare, par. 86.

¹⁸ CELRM, Preambulul, alin. 6.

¹⁹ *Ibidem*, art. 7, par. 1 (e).

²⁰ Comitetul Consultativ privind CCMN, Opinie despre Moldova, adoptată la 1 martie 2002, CM(2002)44 (2 April 2002). Citatul poate fi găsit în nr. 43-44.

²¹ Sondaj public cu privire la experiența și opinia cetățenilor Republicii Moldova privind actele de discriminare, violență și hărțuire // http://www.humanrights.md/rom/index_rom.html

²² Comunicat de presă al CHDOM, referitor la respectarea drepturilor persoanelor private de libertate, 22.01.2008 // http://www.humanrights.md/rom/index_rom.html

²³ Sondaj public cu privire la experiența și opinia cetățenilor Republicii Moldova privind actele de discriminare, violență și hărțuire // http://www.humanrights.md/rom/index_rom.html